

1941 METŲ BIRŽELIO SUKILIMAS IR VILNIAUS UNIVERSITETAS

Po 1940 metų Lietuvos aneksijos sovietinė V. Molotovo diplomati-ja dėjo desperatiškas pastangas, stengdamasi įrodyti Europos ir viso pasaulio visuomenei, kad Lietuva visiškai teisėtai tapo SSRS dalimi. Pasaulis stebėjosi, abejojo. Kai kas net protestavo, pareiškė nepripažįstą šio inkorporavimo teisėtą. O Lietuvoje viena po kitos nuvilnijo dvi masinių areštų bangos. Po antrosios jau nebuvo nakties, kad ko nors nesuimtų. Visą tą NKVD siautulio košmarą apvainikavo 1941 m. birželio 14-osios ir vėlesnių dienų pirmasis, bet ne paskutinis sovietinis Lietuvos žmonių trėmimas į Sibirą. Berlyno rudieji tuo metu dar tik planavo po karo lietuvius perkelti kur nors link Uralo, o Maskvos raudonieji lyg rungtyniaudami skubėjo Lietuvos žmones vežti kuo toliau už Uralo. Ir dar daugiau kaip 10 metų ten pat vežė, vis painiai aiškindami, ką vokiečiai būtų padarę, jeigu jiems būtų pavykę laimėti karą.

Nepriklausomybės netekties gėla, buvusių Lietuvos kariuomenės karių bei šaulių gėda dėl kariuomenės vado įsakymu uždrausto pasipriešinimo 1940 m. birželio 15 d. žengiančiam į Lietuvą okupantui, masinių represijų pasekmės akumuliuosios ir prasidėjus Vokietijos-SSRS karui išsiliejo į masinį lietuvių tautos sukilimą, prasidėjusį 1941 m. birželio 23 dieną. Sukilimas apėmė visą Lietuvą. Svarbus jo rengimo ir vyksmo centras buvo Vilnius.

1991 m. birželio 24 d. Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Lietuvos istorijos auditorijoje įvyko dekanato surengta ekspres konferencija – Birželio sukilimo Vilniuje paminėjimas. Tai buvo kone vienintelis Vilniuje šio reikšmingo įvykio minėjimas. Birželio sukilimo problemoms buvo dar skirta keletas pranešimų mokslinėje konferencijoje, kurią birželio mėnesį surengė Lietuvos istorijos institutas.

Fakulteto surengtame minėjime kalbėjo dekanas doc. A. Bumblauskas, doc. S. Jegelevičius. Bet svarbiausias kalbėtojas buvo aktyvus sukilimo Kaune dalyvis, vienas jo organizatorių ir vadovų, buvęs Lietuvos Laikinosios vyriausybės ministras dr. Adolfas Damušis. Jis noriai pasidalijo savo prisiminimais apie sukilimą ir dabartiniams apmąstymais apie tą laiką ir jo reikšmę Lietuvos istorijoje. Iš susirinkusios publikos atsirado žmonių, dalyvavusių žuvusių sukilėlių laidotuvėse naujosiose Rasų kapinėse.

Birželio sukilimo paminėjimas Vilniaus universiteto Istorijos fakultete turėjo ypatingą prasmę. Ne tik kaip istorinės atminties žadinimas, ne tik kaip vieno reikšmingiausių naujausiųjų laikų istorijos įvykių prisiminimas. Vilniaus universitetas ir Istorijos fakultetas turi tiesioginių sąsajų su šituo epochinės reikšmės įvykiu. Istorijos fakultetas įsikūręs tose patalpose, kur prieš 50 metų buvo Teisės fakultetas. O to fakulteto prodekanas doc. Stasys Žakevičius vadovavo sukilimo Vilniuje šta-

bui. Tad šio fakulteto patalpose iš pradžių ir buvo įsikūręs sukilimo štabas, čia jis ir legalizavosi. Prie fakulteto buvo iškelta pirmoji Vilniuje Trispalvė. Universitete buvo ir daugiau aktyvių sukilimo dalyvių. Rengiantis sukilimui, Universiteto centriniuose rūmuose buvo slepiami ginklai.

Lietuvių tautos Birželio sukilimas, išankstinis rengimasis jam griežtai paneigia sovietinės propagandos mitą apie savanorišką ir džiaugsmingą Lietuvos prisijungimą prie SSRS. Birželio sukilime dalyvavo apie 100 tūkstančių žmonių, 2000 žuvo. Tai daugiau aukų nei Nepriklausomybės kovose. Štai kodėl sovietinė propaganda taip stengėsi nutylėti sukilimą, neigti net patį sukilimo terminą, klastoti faktus. Siekiant kuo daugiau sukompromituoti lietuvių masinį pasipriešinimo judėjimą, sovietinėje istoriografijoje labiausiai buvo pabrėžiamas išorinis šio reiškinio veiksnys – tariamoji intensyvi užsienio specialiųjų tarnybų įtaka. O Vakaruose toji propaganda skleidė ir tebeskleidžia mitą – atseit Lietuvių aktyvistų frontas – tai hitlerininkų talkininkai, o tose struktūrose buvę lietuviai tiesiogiai atsakingi už žydų genocidą Lietuvoje. Tai sovietinės propagandos kerštas lietuvių tautai už Birželio sukilimą.

Sigitas Jегелеvičius